

Sdr. Starup kirke v/Haderslev

Kirkens historie

Langt fra den oprindelige bebyggelse i sognet, helt ned til bredden af Haderslev Fjord ligger Sdr. Starup kirke. En lille, lidt duknakket, men dog en rigtig treskibet basilika med højkirkevinduer over sideskibenes tage. Også frådstensmurene går den lidt usædvanlig. Beliggenheden har givet anledning til mange diskussioner. Noget af forklaring kom, da Haderslev Museum i 1985-87 fandt spor af en handelsplads.

Udgravningerne viste, at der havde været en landings-plads (ladeplads), som muligvis har givet sognet navn, idet forstavelsen Sta- kan udledes af Stath = Landings-plads. Udgravningerne tyder på, at sedet kun har været brugt i sommertiden til et kombineret handels-, håndværks- og boligområde. Egnen har været tæt befolket og rester fra gruber, ovne og ildsteder, samt affald, viser at der har været en livlig aktivitet, som har trukket omrejsende håndværkere og handelsfolk til. En spæd ansats til en transitroute over land til Ribe, har ikke gjort tiltrækningen mindre. **Fund af byggerester blandet med alm. affald muliggør en datering af kirkebyggeriet til omkring år 1100.**

Bygherren, sikkert en kirkens mand, har haft store planer. Fra begyndelsen har det skullet være en treskibet kirke, hvis grundsten er fundet i begyndelsen af 1900-tallet. Murene har været rejst, men der er tvivl om der nogensinde har været tag over sideskibene og om højkirkens mure har fået den påtænkte højde.

Pludselig, omkring år 1150, stoppede byggeriet. Man ved ikke hvorfor, men der er nok flere grunde: Et par smalle vandløb, hvor nu Haderslev ligger, gjorde det let at passere fjorden der. Sandøen imellem disse var ideel til bosætning, og endelig var det et passende udgangspunkt for transithandelen over land til Ribe. En stormand, måske kongen selv, har set mulighederne, -og sat en stopper for Starups storhedsdrømme.

Hidtil havde et stabilt bondesamfund været dominerende. Nu var bondehøvdingene blevet herremænd med kongen som overhoved og Kirken var samtidig blevet stærkere. Resultatet blev en stadig magtkamp mellem kongemagt og kirke. Først omkring 1150 under Valdemar den Store kom der en større fordragelighed mellem de to magter. Højst sandsynligt er denne fordragelighed skyldt i Starup kirkes byggestop. Man er blevet enige om kirkebyggeri i Haderslev i stedet for i Starup.

Sideskibenes mure blev revet ned og brugt som udfyldning i midterskibets arkader (buerne mod sideskibene), som så blev kirkens ydermure. i omkring 700 år har Starup Kirke været enskibet (apsis, kor og skib). De nuværende sideskibe er rekonstruktioner fra en gennemgribende og noget hårdhændet restaurering i årene 1908-18.

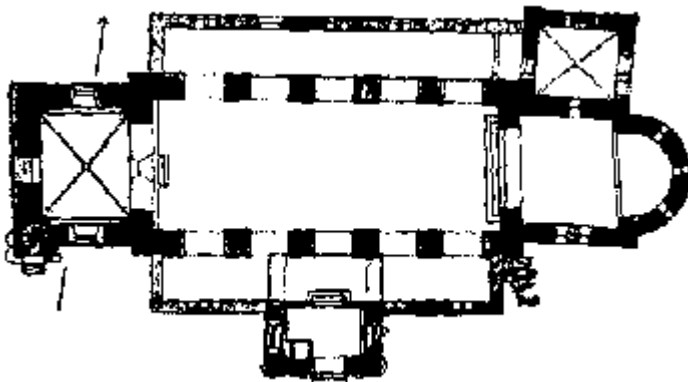
Tårnet. Fund tyder på, at der oprindeligt har været planer om enten et meget stort hovedtårn mod vest, eller to mindre tårne på sideskibene, men først omkring år 1450 fik kirken sit tårn, bygget i munkesten, men kun i to stokværk, så murkronen er lavere end skibets tagryg. Jernankerne viser årstallene 1591 og 1779, der angiver henholdsvis en skalmuring af tårnet i vest og syd, og en grundig istandsættelse af hele tårnet, efter to års diskussion om dets nedrivning. Tårnets hidtidige spåntag blev i 1760 erstattet med bly, og spirets spids, der har været højere, blev på grund af nedstyrtningsfare afkortet i 1823. Samtidig er vindfløjen sat op. Endelig er i 1870 tårnets vestside (samtidig med våbenhuset) udhugget og cementeret.

Sakristiet (gotisk) er en gang i middelalderen blevet forhøjet med en snes skifter, så murkronen kom i højde med korets.

Våbenhuset fra ca. 1540 har ved restaureringen (1908-18) måttet give plads til sideskibet. Den derved fjernede del af vestvæggen indeholdt et rum, sandsynligvis et benhus, med et indhold af menneskeknogler, som nu er begravet under kirkegulvet. Ovenover det var der et skab, som ifølge traditionen har været brugt til opbevaring af militsens øvelsesvåben. I sydvæggen er der en stor kamin (samtidig med våbenhuset), som i sin tid har været kirkens eneste varmekilde.

Kirkens tag, oprindeligt spåntag, er efterhånden skiftet ud med fast tag, først tegl, senere bly, til tider alle tre materialer samtidig. Først i 1751 fik hele kirken blytag.

Kirkens mure var pudset og kalkede. Men ved reparationsarbejdet i foråret 1907 opdagede murermester (og nabo til kirken) Jørgen Wogensen og sognepræsten, Heinrich Petersen, at murene var opført af frådsten, en slags kildekalk, som man mener er fundet i nærheden af Vandling, et par km fra kirken.

Grundriss

Præsten fik egnens folk med på tanken om en restaurering af kirken, og man gik i gang med at banke puds af samtlige mure på den oprindelige romanske kirke, og af sakristiets ydermur, hvis teglsten også var pudsede. Sønderjylland var dengang under tysk herredømme, og præsten måtte indhente godkendelse af arbejdet hos de tyske myndigheder i Slesvig og Berlin, som han forelagde et restaureringsudkast i 1911.

Myndighederne var meget interesserede og ønskede at opbygge en "mønsterkirke" under ledelse fra Berlin, men efter lange forhandlinger endte det med, at pastor Petersen og Jørgen Wogensen fortsatte med restaureringen under opsyn af provincialkonservator Haupt og regeringsbygningsråd Schmidt, begge fra Slesvig. De sørgede for at pastor Petersens lidt vidtløftige planer blev beskåret.

Man ville opbygge kirken, som den oprindeligt var planlagt og fulgte de gamle spor. Murene blev lappede og spækket med cement. Nødvendig skalmuring og understøttelse af fundamentet blev foretaget, arkaderne genåbnet og sideskibene opført. Da der ikke kunne findes flere frådsten i Vandling til sideskibenes yderside, måtte man gribe til skalmuring. Frådstensblokke blev taget ud af murene, hvor det ikke kunne ses, og savet yd i tynde plader. Med disse plader "finerede" man støbte cementkvadre, så de lignede frådsten. Der blev så meget "finer", at arkaderne kunne genskabes, som før, og sideskibene udvendig beklædes med 5 cm frådsten.

Midterskibet har i hver side altid haft 5 buede arkader, som hviler på murede piller, der parvis er ens. Disse arkader blev genåbnede efter at have stået tilmurede i over 700 år. Fra bundet af kirken fjernede man 40 cm fyld, over det oprindelige gulv. Derved kom plint og base, som arkadebuernes piller, til syne. Det første par piller fra øst er retkantede, det andet par er runde og de to sidste par er nærmest kvadratiske. Nogle af pillerne var så medtagne, at de måtte kopieres efter den mindre medtagne partner.

Den usymmetriske placering af de runde piller forklares ved, at der oprindeligt har været en mur tværs over kirken mellem de to sidste piller. Planen med det derved fremkomne 5,5 m lange vestrum kendes ikke, men forskellige byggetekniske finesser bekræfter en teori om hovedindgang fra vest.

Sideskibene er nybygninger, og har ikke helt de oprindelige mål. Forsvundne spor efter vestgavlne og fundamentene viste, at byggeriet af dem i hvert fald har været påbegyndt sammen med kirkens byggeri i 1100-tallet. Flere ting tyder på, at kirken ikke er blevet færdigbygget. Højkirkemurene skulle bl.a. have været højere for at få det rigtige forhold til sideskibene, men man har tilsyneladende skullet afslutte i en fart. Kun kor og apsis er fuldført efter planen, dog har der muligvis været planer om et tøndehvælv over koret. Det er heller ikke lavet. Det stort anlagte vestparti med tårne og hovedindgang blev kun til en glat mur med et stort vindue.

Ved restaureringen i 1908-18 fandtes sparsomme spor af kalkmalerier, men kun i apsis. Maleren A Wilckens havde under restaureringsarbejde i Hvidding kirke fundet tilsvarende rester, som kunne bruges som retningslinje for dekorationen i Starup.

Han fandt ved afdækningen i apsis [Kristus omgivet af evangelisttegnene](#) med navnebånd, samt en stående Mariafigur. Nedenunder har apostlene været afbildet, men kun knæene har været synlige. Ved hjælp af kopier af malerierne i Hviding rekonstruerede Wilckens i 1917 billederne i Starup.

Derefter malede han sine egne dekorationer i kor og skib. I koret motiver fra [korsfæstelsen](#) og [opstandelsen](#), og på apsis væggen landskabsbilleder, der hentyder til dommedag. På triumfvæggen er malet "[Nadveren](#)".

I skibet har han mod syd malet 5 billeder: [Noahs offer](#), [Abrahams offer](#), [Moses med lovens tavler](#), [Jakobs kamp med englen](#), og [Job spottes af sin hustru](#). Mod nord er der også malet 5 billeder: [Jesu dåb](#), [Helbredelsen af en blind](#), [Peter på søen](#), [synkende](#), [Den fortabte søns hjemkomst](#) og [Lazarus' opvækkelse](#). På vest væggen over tårnbuen er malet "[Adam og Eva](#)" og "[Uddrivelsen af Paradis](#)". Billederne, der virker lidt hårde, er inspirerede af Joakim Skovgaard, der netop havde afsluttet sine kalkmalerier i Viborg domkirke.

Funderingen af malerierne har ikke været i orden, så ved en restaurering i 1955 blev de løse kalkflager, foruden hvad der allerede var faldet ned fjernet. De tomme felter stod derefter i rå puds.

I 1999 påbegyndtes restaureringen og genetableringen af vægmalerierne således at de var klar inden kirken's 900 års jubilæum i år 2000.